

برخورداری از چند حمایت بلندمدت(بیمه ای) در قوانین موضوعه

حمیدرضا پرتو^۱

درج شده در مجله کانون وکلا- تابستان ۱۳۹۴

چکیده

مطابق اصول حاکم بر حقوق تامین اجتماعی برای هر خطر، یک حمایت در نظر گرفته می شود. از این رو شخصی که مستمری از کارافتادگی دریافت می کند، نمی تواند همزمان از مستمری بازنشستگی نیز برخوردار گردد(اصل ممنوعیت همپوشانی). با این حال، اصل یادشده استثنائات زیادی دارد. به نحوی که در وجود اصل تردید راه یافته است. مقررات متعددی مبنی بر جواز و یا منع برخورداری از دو حمایت به تصویب رسیده و همین امر استنتاج یک اصل کلی را دشوار ساخته است. گو اینکه قانون گذار نیز در این خصوص، به نتیجه روشن و قطعی نرسیده است. در این نوشته به مطالعه آخرین موضع قانون گذار در این زمینه می پردازیم.

واژگان کلیدی: همپوشانی، حمایت بلند مدت، مضاعف، مستمری، مزایای تامین اجتماعی.

---

^۱. وکیل پایه یک دادگستری و پژوهشگر حقوق کار و تامین اجتماعی.

برخورداری یا امکان برخورداری همزمان، از چند حمایت بلندمدت بیمه ای^۱ می تواند نتیجه عضویت در دو صندوق بیمه ای باشد. مانند آنکه وکیل دادگستری- که عضو صندوق حمایت وکلا و کارگشایان دادگستری است- به مناسبت تدریس در دانشگاه آزاد اسلامی، مشمول قانون تامین اجتماعی نیز باشد. همچنین ممکن است نتیجه جمع آمدن دو عنوان در یک شخص باشد. مانند آنکه شخص بازنشسته، همزمان فرزند بیمه شده متوفی باشد که به این عنوان بازمانده محسوب می گردد. یا آنکه پدر و مادر بیمه شده، هر یک بیمه شده صندوقی (یا دو صندوق) باشند و به این عنوان بازمانده هر دو محسوب شود.

در واقع، جمع دو حمایت بیمه ای به قرار ذیل قابل تقسیم است: ۱- جمع دو حمایت بیمه ای یکی تحت عنوان بیمه شده اصلی و دیگری تحت عنوان بیمه شده تبعی. مانند موردی که شخص بازنشسته مستحق دریافت مستمری بازمندگان نیز باشد. ۲- جمع دو حمایت بیمه ای هر دو تحت عنوان بیمه شده اصلی. مانند حالتی که شخص بازنشسته تامین اجتماعی مستحق دریافت مستمری از کارافتادگی از همین سازمان یا مستحق دریافت مستمری بازنشستگی از صندوق حمایت وکلا و کارگشایان دادگستری باشد. ۳- جمع دو حمایت بیمه ای هر دو تحت عنوان بیمه شده تبعی. مانند آنکه پدر و مادر شخصی بیمه شده سازمان تامین اجتماعی باشند و مستحق دریافت مستمری بازمندگان هر دو باشد.

در گذشته منع برخورداری توأم از چند حمایت مشابه به عنوان یک اصل مورد پذیرش بود. اصول حاکم بر تامین اجتماعی نیز موید این امر است (از جمله رک به تبصره ۳ ماده ۳ قانون ساختار نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی مصوب ۱۳۸۳)^۲. ولی تصویب مقررات متعدد بدون توجه به مقررات قبلی بی منظمی عمیقی در مقررات ایجاد کرده و استخراج یک اصل را دشوار ساخته است.

حمایت های مشابه حمایت هایی اند که برای پوشش خطرات یکسان پیش بینی شده اند. البته لازم نیست تا عنوان هر دو حمایت، واحد باشد. برای نمونه مستمری از کارافتادگی^۳ مانند مستمری بازنشستگی^۴، برای پوشش

---

^۱. overlapping benefits

^۲. تعهدات قبلی سازمان ها و صندوق های بیمه گر به افراد تحت پوشش مشروط بر آن که فقط در یک سازمان یا صندوق عضویت داشته اند کماکان به قوت خود باقی است و مازاد بر آن در صورت تامین منابع و بار مالی لازم از سوی این نظام برقرار خواهد شد.

^۳. Invalidity pension

^۴. retirement pension

خطرات ناشی از کم توانی یا ناتوانی در کسب درآمد مقرر شده است. از طرفی باید دانست که قانون گذار بنا به فرض، برخورداری از یک حمایت را برای پوشش خطر واحد کافی می داند.

میانی منع برخورداری از چند حمایت برای خطر واحد متعدد است. از حداقلی بودن حمایت های تامین اجتماعی گرفته تا ملازمه برخورداری از چند حمایت با نقض حقوق سایر بیمه شدگان (محدودیت منابع نهادهای بیمه ای) و نیز تعارض با مقتضای عدالت توزیعی^۱.

با وجود این، موضع قانون گذار در جواز یا منع برخورداری از چند حمایت یکسان نبوده است. مقررات متعددی در این باب وجود دارد که به دو دسته کلی قابل تقسیم است. در آغاز به مطالعه این مقررات، سپس به جمع بندی و نتیجه گیری می پردازیم.

بند نخست: منع برخورداری از دو حمایت

در مقررات و آرای ذیل برخورداری از دو حمایت بیمه ای به صورت همزمان ممنوع اعلام شده است:

۱- ماده ۱ قانون اصلاح پاره‌ای از مقررات مربوط به حقوق بازنشستگی، بانوان شاغل، خانواده‌ها و سایر کارکنان مصوب ۱۳۷۹/۲/۱۳ مجلس شورای اسلامی: «...دریافت بیش از یک حقوق بازنشستگی یا حقوق وظیفه یا مستمری یا بازخرید خدمت برای ایام واحد خدمت از سازمان ها و صندوق های مربوط به وزارتخانه‌ها، مؤسسات، شرکت های دولتی، شهرداری ها و مؤسسات تابعه و یا وابسته به آنها و همچنین مؤسسات غیردولتی که بیش از بیست و پنج درصد (۲۵٪) سرمایه یا بودجه سالانه آنها به تشخیص هیأت وزیران از محل درآمد عمومی تأمین می‌شود ممنوع است». در خصوص این ماده باید گفت حکم آن در خصوص مشمولین قانون تامین اجتماعی جاری نیست. رأی وحدت رویه شماره ۲۴۷ مورخ ۱۳۸۵/۴/۲۵ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در این خصوص مقرر می دارد: «مفاد ماده ۸۸ اصلاحی قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۷۹/۲/۱۳ مصرح در

---

^۱ عدالت توزیعی به معنی عدالتی است که توزیع می شود. بدین معنی که قدرتی برتر از اراده اعضای یک جامعه حقوق و تکالیف هر یک و سهم هریک را از منافع و مضار اجتماعی معین می سازد. حقوق قراردادهای یکی از ابزارهای تحقق عدالت توزیعی است. بسیاری از مقررات این حوزه با هدف تقسیم ثروت جامعه و انتقال ثروت از قشری به قشر دیگر مقرر شده است. مقرراتی چون تحدید نرخ سود و بهره در قراردادهای اعطای وام و نیز مقررات راجع به تعیین حداقل مزد و حقوق در قراردادهای کار از این جمله است. مقررات حوزه قراردادهای حقوق ایران نیز تاثیر زیادی از نظریه عدالت توزیعی پذیرفته است. این تاثیر در قراردادهایی چون اجاره، کار و قراردادهای حوزه حقوق مصرف کنندگان بیشتر به چشم می آید.

ممنوعیت دریافت بیش از یک حقوق بازنشستگی یا حقوق وظیفه یا مستمری یا بازخرید برای ایام واحد خدمت از سازمانها و صندوق های مربوط به وزارتخانه‌ها و مؤسسات مندرج در ماده مذکور است. بنابراین تسری و تعمیم حکم مزبور به کارکنان ساواک منحل که بدون تعیین تکلیف استخدامی از آن سازمان منفک شده و در واحدها و مؤسسات مشمول قانون تأمین اجتماعی به کار اشتغال یافته و حق بیمه قانونی مربوط را پرداخته‌اند و با رعایت مقررات از مستمری بازنشستگی سازمان تأمین اجتماعی برخوردار گردیده‌اند به ادعای برخورداری از حقوق بازنشستگی به لحاظ مدت خدمت در ساواک منحل مجوز قانونی ندارد...».

۲- ماده ۱۸۰ قانون استخدام نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۲ نیز مقرر می‌دارد: «دریافت حقوق بازنشستگی یا وظیفه و سهمیه مستمری توأمماً ممنوع بوده و در این حالت فقط مبلغ بیشتر پرداخت خواهد شد».^۱ این ماده صرفاً در خصوص پرسنل نیروی انتظامی که نهاد بیمه‌ای شان صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح باشد قابلیت اجرا دارد.

۳- ماده ۹۴ قانون تأمین اجتماعی ۱۳۵۴: «هرگاه برای یک مدت دو یا چند کمک نقدی موضوع این قانون به بیمه‌شده تعلق گیرد فقط کمک نقدی که میزان آن بیشتر است پرداخت خواهد شد...». مقررات این ماده ناظر است به کمک های نقدی. اصطلاح کمک نقدی شامل حمایت های بلندمدت از قبیل مستمری بازنشستگی و ازکارافتادگی نمی‌گردد. لازم به ذکر است به موجب بخشنامه شماره ۵۰ مستمری‌ها مورخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۶ در صورت فوت مادر و پدری که هر دو بیمه پرداز سازمان بوده‌اند، فرزندان آنان می‌توانند با رعایت سایر شرایط از هر دو مستمری توأمماً استفاده نمایند. این بخشنامه متعاقب تصویب قانون پرداخت مستمری فرزندان زنان متوفی مشمول ... مصوب ۱۳۸۶/۱۰/۵ صادر شده است. بنابراین در اینجا مسأله پرداخت «کمک نقدی بیشتر» مطرح نمی‌گردد. افزون بر این به موجب بند ۲ بخشنامه فوق‌الذکر، زنان مستمری بگير بازنشسته یا ازکارافتاده کلی مشمول مقررات قانون تأمین اجتماعی، به عنوان همسر بیمه شده متوفی می‌توانند مستمری بازماندگان شوهر متوفای خود را نیز دریافت نمایند. در مورد اخیرالذکر نیز سازمان هر دو مستمری را پرداخت می‌کند و مسأله پرداخت «کمک نقدی بیشتر» مطرح نمی‌گردد.^۲

۴- تبصره ۱ ماده ۹ قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولت: «... افراد موضوع این تبصره چنانچه از همسر دوم خود طلاق بگیرند یا همسر دوم آنان نیز فوت نماید، در صورت طلاق از مستمری بازنشستگی مربوط

۱. د.ش: ماده ۱۵ قانون آجا.

۲. برای مطالعه بیشتر د.ش: نعیمی، عمران و همکاران، قانون تأمین اجتماعی در نظم حقوقی کنونی (تهران: جنگل، چاپ سوم، ۱۳۹۲)، صص ۴۰۲ به بعد.

به همسر فوت شده اول خود و در صورت فوت همسر دوم از مستمری بازنشستگی هر کدام از همسران که بیشتر است برخوردار می‌شوند.^۱ مفاد این ماده ناظر است به مشمولین قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولت.

۵- بند ۱ ماده ۴۸ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱. به موجب این بند زوجه بیمه شده متوفی که ازدواج مجدد می‌کند، در صورت فوت همسر دوم از مستمری بازماندگان همسر اول و دوم خود هر کدام که بیشتر باشد بهره مند می‌گردد. در عین حال مطابق بند ۲ همان ماده دریافت حقوق بازنشستگی یا از کارافتادگی، مستمری از کارافتادگی یا بازنشستگی حسب مورد توسط زوجه متوفی مانع از دریافت حقوق وظیفه یا مستمری متوفی نیست. به عبارتی دریافت دو حمایت به عنوان بیمه شده تبعی ممنوع است، ولی دریافت دو حقوق یکی تحت عنوان بیمه شده اصلی و دیگری تحت عنوان بیمه شده تبعی بلامانع است.^۲ در این خصوص می‌توان از سکوت قانون‌گذار نیز استفاده نمود.

---

^۱. همچنین رک به ماده واحده قانون عدم لزوم بیمه مجدد اجباری شاغلین فصلی و ساکنین شهرهای با جمعیت کمتر از بیست هزار نفر که نزد صندوق بیمه اجتماعی روستاییان و عشایر بیمه می‌باشند مصوب ۱۳۹۰ و نیز قانون استفساریه در مورد قانون بیمه اجتماعی رانندگان حمل و نقل بار و مسافر بین شهری ۱۳۸۶

^۲. تقسیم بندی بیمه شده به اصلی و تبعی خاص شدگان سازمان تامین اجتماعی نیست. بلکه در سایر نهادها و صندوق های بیمه اجتماعی این تقسیم بندی کمابیش دیده می‌شود. بیمه شده اصلی یا مستقیم شخصی است که حق دارد در قبال بیمه پردازی مستقیماً از حمایت های بیمه ای برخوردار گردد. براساس بند ۲ ماده قانون بیمه همگانی خدمات درمانی کشور مصوب ۱۳۷۳: «بیمه شده تبعی: خانواده شخص یا اشخاصی هستند که به تبع سرپرستی و کفالت بیمه شده اصلی از مزایای مقرر در این قانون می‌توانند استفاده نمایند». با عنایت به مفاد این مواد می‌توان گفت بیمه شده تبعی شخصی است که بر مبنای وابستگی اقتصادی (واقعی یا فرضی) خویش به بیمه شده اصلی از مزایای تامین اجتماعی برخوردار می‌گردد. بیمه شدگان تبعی سازمان تامین اجتماعی از مستمری بازنشستگی و از کارافتادگی برخوردار نمی‌شوند. زیرا این گونه حمایت ها جز حمایت های اصلی بوده و صرفاً به بیمه شده اصلی ارائه می‌شود.

در زمان حیات بیمه شده اصلی مرد، چنین فرض می‌شود که بیمه شدگان تبعی از لحاظ اقتصادی به وی وابسته می‌باشند. لذا صرف نظر از تمکن یا عدم تمکن مالی^۲، می‌توانند از حمایت های قانونی بهره مند گردند. البته بهره مندی بیمه شدگان تبعی از حمایت های تامین اجتماعی منوط به وجود برخی شرایط است. اگرچه بیمه شده تبعی از مستمری از کارافتادگی بهره مند نمی‌گردد، ولی مطابق ماده ۷۲ قانون تامین اجتماعی، وجود وی می‌تواند در میزان مستمری از کارافتادگی بیمه شده اصلی موثر باشد. در خصوص مستمری بازنشستگی باید گفت اساساً وجود یا عدم بیمه شدگان تبعی تاثیری در میزان مستمری ندارد. بنابراین نیاز یا عدم نیاز مالی آنها نیز بی‌تاثیر است. در مورد مستمری بازماندگان وضع متفاوت است. این حمایت برای بیمه شدگان تبعی در نظر گرفته شده است.

به عنوان نتیجه باید گفت برخورداری بیمه شدگان تبعی منوط به وابستگی اقتصادی آنها به بیمه شده اصلی است.

۶- بند ۳ ماده ۸۱ و بند ۱ ماده ۸۲ قانون تامین اجتماعی. بدین توضیح که پدر و مادر و شوهر بیمه شده متوفی در صورتی می توانند از مستمری بازماندگان بهره مند گردند که مستمری دیگری از سازمان تامین اجتماعی دریافت نکنند. مشابه چنین بندی در خصوص زوجه متوفی نیامده است.

۷- رای شماره ۱۳۵ مورخ ۱۳۹۴/۲/۲۱ هیات عمومی دیوان عدالت اداری مبنی بر اصلاح رأی وحدت رویه شماره ۵۷۲-۱۳۹۰/۱۲/۱۵ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری: «نظر به این که در قانون اصلاح تبصره ۲ ماده واحده قانون اجازه پرداخت وظیفه و مستمری وراثت کارمندان مصوب ۱۳۳۸/۹/۲۸ و برقراری حقوق وظیفه در مورد فرزندان و نوادگان اناث مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۲ با اصلاحات بعدی، شرط برخورداری حقوق وظیفه سهم فرزندان و نوادگان اناث کلیه مستخدمین به نداشتن شوهر و شغل موكول شده است و داشتن شوهر و شغل ملازمه با داشتن درآمد برای فرزندان و نوادگان اناث است و در بند ح ماده ۱۲۴ قانون استخدام کشوری در تعریف بازنشستگی آمده است، حال بازنشستگی وضع مستخدمی است که طبق قانون به موجب حکم رسمی مراجع صلاحیتدار از حقوق بازنشستگی استفاده می کنند، بنابراین در فرضی که فرزندان و نوادگان اناث خود بازنشسته هستند، به لحاظ داشتن درآمد که هدف اصلی مقنن در عدم تجویز برخورداری از مستمری بازماندگان است استحقاق برخورداری از مستمری والدین خود را ندارند...». در این رای موضوع اختلاف، احتساب بازنشستگی به عنوان شغل است. توضیح اینکه مطابق اصل، شخص شاغل نمی تواند از حمایت های بلند مدت بیمه ای برخوردار شود. حال اختلاف در این بود که آیا بازنشستگی از این منظر شغل محسوب می شود؟ مطابق نظری شخصی که مستمری بازنشستگی دریافت می دارد، در حکم شخصی است که شاغل است و از این رو نمی تواند از حمایت های بلند مدت (مستمری از کارافتادگی، بازنشستگی و بازماندگان) بهره مند شود. در مقابل می توان گفت قانون گذار داشتن شغل و شوهر را از موانع برخورداری از مستمری بازماندگان محسوب کرده است و دریافت حقوق بازنشستگی به معنی داشتن شغل نیست. هر یک از این نظرات در دو رای مورد اصلاح و رای

در مورد مفهوم وابستگی اقتصادی باید گفت در هیچ متن قانونی تعریفی از این مفهوم دیده نمی شود. بنابراین باید به معنی عرفی و لغوی این اصطلاح روی آورد. بر این اساس می توان گفت وابستگی اقتصادی بیمه شده تبعی به بیمه شده اصلی بدین معنا است که تامین هزینه لازم جهت امرار معاش بیمه شده تبعی عمدتاً بر عهده بیمه شده اصلی است.

اضافه می نماید در برخی قوانین خاص حمایت های ویژه ای برای بیمه شدگان تبعی در نظر گرفته شده است. برای نمونه بر طبق ماده ۲۵ قانون جامع ایثارگران: «به همسران شاهد سرپرست خانواده و جانبازان پنجاه درصد (۵۰٪) و بالاتر و آزادگان متوفی که فرزند یا فرزندی را از آنان تحت تکفل قانونی داشته باشند معادل حداقل حقوق کارکنان دولت، حق سرپرستی پرداخت خواهد شد. افراد حضانت کننده از این فرزندان محروم از مادر نیز مشمول این ماده می باشند». البته حمایت مذکور جز حمایت های بخش حمایتی است.

تصحیحی مبنای استدلال هیات عمومی قرار گرفته است و در آخرین رای، دریافت حقوق بازنشستگی -همانند اشتغال- از موانع دریافت مستمری بازمانگان محسوب شده است.

بند دوم: جواز برخورداری از دو حمایت

در این خصوص مقررات متعددی قابل استناد است:

۱- ماده واحده قانون پرداخت حقوق وظیفه به فرزندان مستخدمین متوفی مصوب ۱۳۵۵/۱۱/۳: «در صورت فوت مادر و پدری که مستخدم وزارتخانه‌ها یا مؤسسات یا شرکت‌های دولتی یا شهرداری‌ها باشند، فرزندان آنان می‌توانند ... از هر دو حقوق وظیفه... استفاده نمایند...». ظاهراً حکم ماده در خصوص کلیه مستخدمین نهادهای یادشده جریان دارد، اعم از اینکه صندوق بیمه آنها تأمین اجتماعی باشد یا نهاد بیمه‌ای دیگر.

۲ و ۳- ماده ۱۷۴ مقررات استخدامی سپاه و ماده ۱۵۶ قانون آجا: «فرزندانی که یکی از والدین آنها فوت شود حق دریافت سهمیه مستمری از حقوق وی را خواهند داشت گرچه پدر یا مادر آنها که در حال حیات است به هر عنوان حقوق یا حقوق بازنشستگی یا وظیفه از دولت دریافت دارد». حکم این ماده به نوعی بیانگر امکان جمع دو حمایت از سوی فرزند بیمه شده متوفی است. زیرا بهره‌مندی وی از حقوق وظیفه والدین متوفی را منوط به عدم دریافت حمایت دیگری از سوی فرزند نکرده است.

۴- ماده واحده قانون پرداخت مستمری به فرزندان زنان متوفی مشمول قانون تأمین اجتماعی و سایر صندوق‌های بازنشستگی مصوب ۱۳۸۶. بر این اساس: «حقوق وظیفه مادران متوفی مشمول قانون تأمین اجتماعی اعم از سازمان تأمین اجتماعی و سایر صندوق‌های بازنشستگی با رعایت شرایط قانونی مربوط و همانند مردان مشمول در خصوص فرزندان‌شان (از محل کسورات بازنشستگی پرداختی توسط آنان) برقرار می‌شود...». بر طبق این ماده واحده کلیه مشمولین قانون تأمین اجتماعی یعنی اشخاصی که نهاد بیمه‌ای شان سازمان تأمین اجتماعی باشد مشمول قانون یادشده می‌باشند. بر اساس این قانون مستمری بازمانگان زنان بیمه شده همانند مردان به فرزندان واجد شرایط شان پرداخت می‌گردد.

۵- براساس ماده واحده قانون الحاق یک تبصره به قانون استخدام جانبازان، اسرا و افراد خانواده‌های شهدا، جانبازان و... مصوب ۱۳۷۵، دریافت حقوق از بابت استخدام (رسمی و غیر رسمی)، حقوق بازنشستگی، وظیفه و مستمری (به سبب قانون دیگر) و ازدواج همسران شهدا موجب قطع حقوق و دریافتی‌های آنها نخواهد بود.

۶- بند و ماده ۲۸ قانون برنامه پنجم توسعه: «در صورتی که دریافتی ایثارگران مشمول سازمان تأمین اجتماعی و صندوق بازنشستگی دیگری گردد، بازنشستگی در هر صندوق به طور مستقل انجام می‌گردد و با تحقق شرایط بازنشستگی ایثارگر در هر صندوق، از مستمری بازنشستگی آن صندوق بهره‌مند می‌شود»^۱.

۷- بند ۲ ماده ۴۸ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱. به موجب این بند دریافت همزمان مستمری از کارافتادگی یا بازنشستگی در کنار دریافت مستمری بازمانندگان یا حقوق وظیفه از سوی زوجه متوفی بلامانع است. به عبارتی دریافت دو حمایت یکی تحت عنوان بیمه شده اصلی و دیگری تحت عنوان بیمه شده تبعی بلامانع است؛ ولی در خصوص دریافت دو حمایت هر دو تحت عنوان بیمه شده اصلی یا هر دو تحت عنوان بیمه شده تبعی سکوت شده است.

۸- مفهوم مخالف بند ۳ ماده ۸۱ و بند ۱ ماده ۸۲ قانون تأمین اجتماعی. ماده ۸۱ قانون پیش گفته در مقام بیان بازمانندگان واجد شرایط دریافت مستمری بازمانندگان است و در بند ۳ ماده خود مقرر می‌دارد: «پدر و مادر متوفی در صورتی که ... مستمری از سازمان دریافت ندارند». به عبارتی یکی از شرایط بهره‌مندی پدر و مادر متوفی از مستمری بازمانندگان عدم دریافت مستمری دیگر از سازمان است. ماده ۸۲ نیز بدین شرح است: «بازمانندگان بیمه شده زن با شرایط زیر از مستمری استفاده خواهند کرد: ۱. ... و در هر حال مستمری از سازمان دریافت نکنند...».

توضیح اینکه در خصوص پدر، مادر و شوهر بیمه شده متوفی قید اینکه از سازمان مستمری دیگری دریافت نکنند آمده، ولی در مورد سایر بازمانندگان یعنی زوجه و فرزندان چنین محدودیتی پیش بینی نشده است. لذا می‌توان گفت زوجه و فرزندان متوفی می‌توانند در زمان واحد از دو مستمری برخوردار گردند.

بند سوم: جمع بندی و ارائه نظریه

^۱ دادنامه شماره ۱۰۵ هیات عمومی دیوان عدالت اداری مورخ ۹۰/۳/۲: «نظر به این که مطابق ماده واحده قانون پرداخت حقوق وظیفه به فرزندان مستخدمین متوفی مصوب ۱۳۵۵/۱۱/۳ در صورت فوت مادر و پدری که مستخدم وزارتخانه‌ها یا مؤسسات یا شرکت‌های دولتی یا شهرداری‌ها باشند، فرزندان آنان می‌توانند با رعایت شرایط قانونی مربوط از هر دو حقوق وظیفه‌ای که طبق مقررات به علت فوت پدر و یا مادر برقرار شود، استفاده نمایند و بند(ج) ماده ۱۶۴ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶/۷/۱ و بند(ج) ماده ۱۹۱ قانون استخدام نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۲۰ و بند ب ماده واحده قانون اصلاح تبصره ۲ ماده واحده قانون اجازه پرداخت وظیفه و مستمری وراثت کارمندان مصوب ۱۳۳۸ و برقراری حقوق و وظیفه در مورد فرزندان و نوادگان اناث مصوب ۱۳۶۳/۱۰/۲ و اصلاحی ۱۳۷۹/۲/۱۳ در مقام تجویز پرداخت مستمری و حقوق وظیفه از صندوق‌های مربوطه با احراز شرایط قانونی به ذینفع می‌باشد...».

در بررسی مقررات پراکنده قانونی می توان به برآیندهای ذیل رسید:

۱- برخورداری بیمه شدگان اصلی از دو حمایت (تحت عنوان بیمه شده اصلی) از یک صندوق بیمه ای ممنوع است. در واقع اصل، منع جمع دو حمایت است.^۱

۲- برخورداری دو حمایت اصلی از دو صندوق بیمه ای پایه ممنوع است. با عنایت به تبصره ۳ ماده ۳ قانون ساختار نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی عضویت در دو صندوق بیمه ای پایه اساساً ممنوع است.

۳- جمع بین یک حمایت اصلی و یک حمایت تبعی اگرچه با اصول حاکم بر حقوق تامین اجتماعی همخوانی ندارد، ولی با عنایت به رای شماره ۱۰۵ هیات عمومی دیوان عدالت اداری و ماده ۴۸ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱، باید گفت چنانچه مستمری بگیر حمایت تبعی را به جهت فرزند یا زوجه بودن خویش مطالبه کند باید قائل به جواز این امر شد. با این حال باید گفت مطابق رای شماره ۱۳۵ مورخ ۱۳۹۴/۲/۲۱ هیات عمومی دیوان عدالت اداری مبنی بر اصلاح رأی وحدت رویه شماره ۵۷۲-۱۳۹۰/۱۲/۱۵ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری دریافت حقوق وظیفه توسط فرزندان انائی که حقوق بازنشستگی دریافت می دارند مجاز نیست. لازم به ذکر است رای ۱۳۵ ناظر به وضعیت مشمولین قانون استخدام کشوری است و تسری مفاد آن به بیمه شدگان سازمان تامین اجتماعی چندان قابل دفاع نیست.

۴- در خصوص بیمه شدگان تبعی باید قائل به تفکیک شد: برخورداری فرزندان از دو مستمری بازماندگان (تحت عنوان بازمانده)، اعم از اینکه از یک یا دو صندوق بیمه ای باشد اساساً مجاز است. در مورد سایر بیمه شدگان باید قائل به منع شد. بدین توضیح که زوجه متوفی- که بعد از فوت همسر مجدداً ازدواج می کند- نمی تواند پس از فوت همسر دوم خویش همزمان از دو مستمری بازماندگان (به علت فوت دو همسر قبلی خویش) بهره مند گردد، ولی جمع دو مستمری بازماندگان (شوهر و پدر یا مادر) مجاز است.

۵- از نظر اصول حقوق تامین اجتماعی باید برقراری دو حمایت بیمه ای^۲ را (اعم از اینکه از یک

---

^۱. Anti-cumulation principle

^۲. Duplication of payment of benefit

صندوق باشد یا از دو صندوق) ممنوع دانست،^۱ ولی مقررات حاکم تمایل به جمع حمایت و تجویز برخورداری از دو حمایت دارند.

۶- برخورداری توأم از حقوق شغل ثابت و مستمری های تامین اجتماعی اصولاً ممنوع است. بدین توضیح که اشتغال مانع برخورداری از برخی حمایت های بلندمدت تامین اجتماعی مانند مستمری بازنشستگی و مستمری ازکارافتادگی کلی می باشد، ولی با عنایت به ماده ۴۸ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱ ظاهراً مقنن جمع بین مستمری بازمندگان و حقوق ناشی از اشتغال زوجه بیمه شده متوفی که مجدداً ازدواج می کند را بلامانع می داند.

۷- برخورداری از دو حمایت، چنانچه یکی از ارائه دهندگان بیمه اجتماعی و دیگری بیمه تجاری باشد بلامانع است. همچنان که بهره مندی از یک حمایت پایه و یک حمایت تکمیلی مجاز است.^۲

۸- با توجه به بند ۳ ماده ۸۱ و بند ۱ ماده ۸۲ قانون تامین اجتماعی، ماده ۴۸ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱، دادنامه های هیات عمومی دیوان عدالت اداری و قانون پرداخت مستمری به فرزندان زنان متوفی مشمول قانون تأمین اجتماعی و سایر صندوق های بازنشستگی (مصوب ۱۳۸۶/۱۰/۵) می توان گفت تا قبل از صدور رای ۱۳۵ مورخ ۱۳۹۴/۲/۲۱ هیات عمومی دیوان عدالت اداری زوجه متوفی امکان برخورداری همزمان از سه مستمری را دارد. بدین ترتیب که می تواند مستمری بازمندگان شوهر، پدر و مادر خود را جمع نماید. دختر نیز از چنین امکانی برخوردار است. بدین توضیح که می تواند مستمری بازمندگان شوهر، پدر و مادر را با حقوق بازنشستگی خود جمع نماید (با رعایت قید نداشتن شوهر و شغل و رعایت رای ۱۳۵ پیش گفته). پسر بیمه شده متوفی نیز می تواند همزمان از مستمری بازمندگان پدر و مادر بهره مند شود. ولی پدر، مادر و شوهر بیمه شده متوفی در صورتی از مستمری بهره مند می شوند که مستمری دیگری دریافت ندارند. باید افزود در رای ۱۳۵ مورخ

---

۱. همچنین د.ش: کوروش کاویانی، « مبانی و آثار منع هم پوشانی تعهدات بیمه ای»، *مجله فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، سال یازدهم، شماره ۲۶، ۱۳۸۸، ص ۲۷۶ به بعد.

۲. جهت مطالعه مشابه در زمینه مستمری بازمندگان رک به: محسن قاسمی، «بررسی چند مسأله در مورد مستمری بازمندگان و تغییرات جدید در قوانین و مقررات مربوطه»، *مجله فصلنامه قوانین و مقررات تامین اجتماعی*، سال سوم، تابستان ۱۳۸۷، ش ۱۱، صص ۱۵۰ به بعد: ظاهراً ایشان به جواز برخورداری از دو حمایت-اعم از اینکه از یک صندوق بیمه ای باشد یا از صندوق های بیمه ای متعدد- نظر دارند.

۱۳۹۴/۲/۲۱ هیات عمومی دیوان عدالت اداری صرفاً به منع جمع حقوق بازنشستگی با سایر مستمری ها و آن هم در خصوص فرزندان و نوادگان اناث اشاره شده است و با توجه به اصل پیشین(اصل برخورداری از چند حمایت که در قوانین مختلف مورد تصریح قرار گرفته است)، باید قایل به تفسیر مضیق شد.

منابع و مأخذ

۱. کوروش کاویانی، « مبانی و آثار منع هم پوشانی تعهدات بیمه ای»، مجله فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، سال یازدهم، شماره ۲۶، ۱۳۸۸.
۲. محسن قاسمی، «بررسی چند مسأله در مورد مستمری بازماندگان و تغییرات جدید در قوانین و مقررات مربوطه»، مجله فصلنامه قوانین و مقررات تامین اجتماعی، سال سوم، تابستان ۱۳۸۷، ش ۱۱.
۳. نعیمی، عمران و همکاران، قانون تامین اجتماعی در نظم حقوقی کنونی(تهران: جنگل، چاپ سوم، ۱۳۹۲).
۴. نعیمی، عمران و پرتو، حمیدرضا، حقوق تامین اجتماعی با تاکید بر حوزه بیمه ای(تهران: سمت، چاپ دوم، ۱۳۹۴).